

„הצירות שלנו“

— — — בסוף יוני 1944 יצא מבודפסט טרנספורט ההצלה שאורגן ע"י קסטנר ודב 1684 איש. הפרוודורים של „מועצת היהודים“ ברחוב שיפ 12² נהיו פתאום ריקים ודוממים. עוד ימים מספר קודם לכן, הצטופפו כאן אלפי אנשים נדחקים בלחמים, כולם חרדים לחייהם, וכעת היה אגף זה של הבנין ריק מאדם. הייתי מהלך בחדרים כמו בשדה קרב שבו עוד היו נטושים לפני זמן קצר קרבות עזים. האם עמדנו נוכח נצחון או תבוסה? מי יכול היה בימים אלה לתת תשובה לשאלה זו? מסביב היו פזורים שאלונים, אישורים לטרנספורט, רשימות ואפילו מזוודות שנשכחו ונעזבו, השתררה דממה מוזרה.

לאחר „הטיול“ — כפי שכינינו את מבצע הבריחה לסלובקיה ולרומניה, וכעת, לאחר יציאת הטרנספורט, נתדלדלו שורות התנועה. הרגישו בשנוי הזה, בעיקר, החברים שטיפלו כל הזמן באנשים הרבים אשר חיו כבר חדשים כבלתי-לגליים, בשמות אריים בדויים וכמובן עם תעודות מזויפות — „המוזיקנטים“ כפי שקראנו להם.

עוד לפני כמה ימים עלה הביקוש במפגשים השונים בעיר — „הבורסות“ — לשיאים מבהילים. עשרות אנשים היו מסובבים בכל „בורסה“ את אפרא טייכמן (אגמון) ומציפים אותו שאלות ובקשות לרוב.

זמן קצר לאחר יציאת הטרנספורט הראשון, צריך היה לצאת השני והוחל מיד בהכנות לקראתו. אך משנודע כי הטרנספורט הגיע לברגן-בלזן ולא לספרד, כמתוכנן, הופסקו ההכנות וברגע זה ממש צף והופיע מתוך השיכחה, משה קראוס, מנהל המשרד-הארצישראלי בבודפסט.

קראוס נעלם ב-19 למרץ, יום כניסת הגרמנים לבודפסט. מאוחר יותר נודע לנו שמצא מיקלט בצירות השוויצרית. צירות זו ייצגה בבודפסט הכבושה את האינטרסים של כמה ארצות שהיו במצב מלחמה עם הונגריה, כגון אנגליה, ארה"ב, יוגוסלביה וכו'. כאן הוא עמד מקרוב על פעולת המדור „לאינטרסים הזרים“ ובמרוצת הזמן, עיבד תכנית מקורית: הצירות השוויצרית היתה משמשת גם נציגות לבריטניה הגדולה, ובתוקף תפקידה זה יכלה לקבל תחת חסותה את כל בעלי רשימות העליה לארץ ישראל ולארגן את עלייתם. הקונסול השוויצרי שעמד בראשו של מדור זה — ק. לויץ הכיר את ארץ ישראל, שבה שירת שנים מספר בשרות הקונסולרי, היה לו יחס אוהד וחיובי לתכנית הזו.

וכך נוסדה „הצירות שלנו“ ושמה הרשמי היה „הצירות ההלווטיות“ — נציגות האינטרסים הזרים — המחלקה להגירה „רח' ואדאס 29³. כל ענייני ההגירה עברו לבית-הזכוכית המפואר, שהעמיד לרשות המבצע הזה ארתור וויס, בעל בית-מסחר גדול לזכוכית בנין. זה היה איפוא המשרד הארץ-ישראלי החדש שלנו, אם כי שונה במקצת... במשרד החדש הזה הופיעו פתאום

1 זכרונות אלה נרשמו זמן מה לאחר השחרור בראשית 1945.
2 Sip utca 12
3 Vadász utca 29

פרצופים חדשים שלא הכרנו אותם קודם ולא דווקא מהמקורבים להסתדרות הציונית. בעל-הבית עצמו נהפך למנהלו האדמיניסטרטיבי של המשרד. אנחנו לא ייחסנו תחילה חשיבות מרובה להופעה זו, אך במרוצת הזמן נגרמו לנו על ידי אנשים אלה לא מעט צרות...

תעודת החסות. אנחנו משתכנים „בבית הזכוכית“

מוסד מעין זה, באמצע יולי 1944, היה בו משום תופעה חדשה לגמרי. ההמונים היהודים בבודפשט עוד טרם שיערו מה כוחו, אך היה בו על כל פנים משום קנה-הקש היחידי שניתן להיאחז בו. ואמנם כבר בימים הראשונים נאחזו בו אלפי אנשים שבאו להירשם לעליה. היו אז ברשות המשרד הארץ-ישראלי 2400 רשיונות עליה ועל סמך זה נעשו איפוא ההכנות. „הטרנספורט“ צריך היה לצאת הפעם דרך רומניה בחסות הצלב-האדום הבין-לאומי ועם דרכון קולקטיבי של הצירות השוויצרית. ושוב החלו דיונים ארוכים על הרכב הקבוצה. ה„מזרחי“ שוב תבע יותר מקומות מאשר הגיעו לו, החרדים הופיעו גם הם בדרישותיהם, ואחריהם הניאולוגים⁴ — וכשותף חדש — עובדי המוסד עצמם. לבסוף הורכב הדרכון הקולקטיבי; היה זה כרך כרסנני שכלל מאות רבות של עמודים. לכל עולה הוקצב טור עם צילום.

העמוד הראשון הכיל כעין „Laissez-Passer“ של הצירות, אחריו בא רשיון היציאה של הממשלה ההונגרית ואשרת-מעבר רומנית. אך העלייה לא יצאה לפועל. לשוא היה הדרכון, לשוא הויזה הרומנית והרכבת שהובטחה כבר ליציאה. חסר היה „רק“ רשיון היציאה הגרמני, כשנתקבל סוף-סוף, היה זה כבר לאחר שרומניה נטשה את „הציר“. בזה נסתיימה לכאורה פעולתה הרשמית של הצירות — אך יחד עם זאת היתה זו התחלה לפעולות מסוג אחר לגמרי.

לנו נפתחו עם הצירות אפשרויות חדשות לפעולה. בתוך האוירה המיוחדת של „מבצע גדול וכולל“ נשארנו גם הפעם נאמנים לקו המסורתי שלנו ולא בזנו לקטנות. המקום האקסטרטוריאלי נתן לנו אפשרות מצויינת לפגוש חברים ולדון עימם על דאגותיהם הקטנות והגדולות — מבלי חשש לבילוש. סוף סוף מצאנו גם מקום, — וזאת היתה אולי הבחינה החשובה ביותר, — שבו ניתן היה להשיג אותנו בכל עת, החברים שנשלחו „לטיול“ לרומניה יכלו להודיע לכתובת זאת על בואם לאראד, עיר הגבול בצד רומניה. לכאן יכול היה כל חבר להעביר סימן חיים ולהודיע כי עודנו קיים. אפשר היה לקבל כאן הזמנות לתעודות חסרות ובעיקר לתעודות חדשות שהונהגו מדי פעם בפעם, ואף אנשים שערקו מהמסגרת הצבאית של גדודי-העבודה יכלו להתייצב כאן בבואם לבודפשט.

לא קראוס ולא ארתור וויס ראו את פעילותנו זאת בעין יפה. נכון, שלא היתה זאת פעילות לפי כל דקדוקי המושגים הדיפלומטיים המקובלים, אך האם היתה לנו ברירה אחרת? בכל אופן ראינו בבית הזה את הצירות שלנו והשוני שבהבנת הענינים, גרמה להתנקשויות בלתי פוסקות בינינו לבין הנהלת הבית.

4 ניאולוגים — היהודים הרפורמים בהונגריה.

הצירות — קרש קפיצה ל"טיול"

גם את היציאה "לטיול" העברנו כמובן אל בנין הצירות ברחוב ואדאס. ה"טיול" היה מבצע מסובך ביותר: הבעיות העיקריות היו כמובן בדרך לגבול ובמעבר עצמו, אך גם בבודפשט עצמה נעשו הכנות ללא ספור.

היינו שולחים מדי יום 5-10 אנשים לדרך, בנינוער מכל התנועות ואף בלתי-מאורגנים. רק ברגע האחרון יכולנו להודיע לאנשים מתי ולאן הם נוסעים, וזאת הן מתוך שיקולי בטחון והן מתוך סיבות טכניות גרידא, שהרי המבריחים היו מגיעים תמיד גם הם רק ברגע האחרון, והיה צורך לצייד את היוצאים בהוראות מפורטות, להכניס מבחינה נפשית לדרך, להעיר את תשומת-לבם לכל המצבים העלולים להיוצר בעת הטיול, ולבסוף צריך היה למסור סכום כסף לידו של כל אחד. סידורו של איש אחד בלבד דרש בדרך כלל כחצי שעה. כמובן, שהיה צורך בגישה אינדיבידואלית לכל אדם, מכיון שהצלחת המבצע תלויה היתה בעיקר, בהרגשת הבטחון העצמית של אותו איש. תחילה היינו נפגשים עם האנשים בבנין ה"יודנראט". בצפיפות הגדולה שהיתה שם, לא יכולנו, כמובן, לפעול מבלי לעורר תשומת-לב, ולאחר זמן מה הכירו אותנו ואפילו יותר מדי. ברור היה שבתוך ההמון הרב מתהלכים גם בלשים ומלשינים, אך היתה עוד סיבה שבגללה נאלצנו לעזוב את "רחוב שיפ". מלחמה בלתי פוסקת היתה לנו שם עם "איגוד לוחמי החזית" שאף משרדו נמצא בבית הקהילה. "לוחמי החזית" הללו היו קצינים במלחמת-העולם-הראשונה והיוו את האלמנט הריאקציוני והפטריוטי ביותר בתוך יהדות הונגריה. הללו היו מתבוללים, שעל יסוד דרגתם הצבאית, נהנו בעבר מזכויות-יתר. כולם היו אנטי-ציונים מושבעים וכעת מילאו במועצת היהודים תפקידים של סדרנים וייצגו בהתמסרות מלאה את עקרון הסדר והלגליות. היו בולשים אחרינו בלי הפסק וכאשר אדון הסרן קלמן הרים יום אחד את ידו על נשקה⁵ החלטנו סופית לנטוש את המקום הזה והעברנו תחילה את מקום המפגש לגנים הציבוריים. לא קשה לתאר כמה סכנות היו כרוכות בפגישות כגון אלה. עם דמדומים היו מופיעו בגן "אישטאוון הקדוש", דמויות שלבושן והתנהגותן היו נראים משונים עד מאוד. לפעמים היו מופיעים למפגשים אלה אנשים במספר רב יותר מאשר זה שנקבע להם מראש. יש שביקשו להקדים את התור ליציאתם, כי הקרקע בערה תחת רגליהם, יש שבאו סתם לבקש תעודה כל שהיא, כסף או עצה. ה"בורסות" הללו, כפי שכינינו את הפגישות, היו בהם הרבה מריטת עצבים ולא תמיד עברו בשקט. בתנאים הללו נדרשו עצבים חזקים מאוד.

היתה זאת, איפוא, הקלה רבה עברנו משיכולנו, לפחות באופן חלקי, לחסל את ה"בורסות" המסוכנות הללו והעברנו את ההכנות ל"טיול" לבנין הצירות ברח' ואדאס. כאן יכולנו לדבר עם החברים בשקט, אך, כאמור, גם כאן לא הקלו על עבודתנו והצטרכנו ללחום על זכותנו עם הנהלת הבית. וזו רצתה מאוד להפטר מאתנו, מאחר שפעולותינו היו כצנינים בעיניה. אולם אנו לא התחשבנו בכך המשכנו לפעול בכל הדרכים.

5. נשקה גולדפרב — חברת הנהגת "דרור".

רומניה יוצאת מהמלחמה

ב־23 לאוגוסט 1944 היה משה פיל (אלפן) שוב בעיר הגבול אורדע־מארה⁶. בלילה העירוהו פתאום ידידיו הרומניים ובשורה משמחת בפייהם: רומניה הפסיקה את השותפות עם „הציר“ וקפצה מהמלחמה. מחשבתו הראשונה היתה נתונה לאותם שלושת הבחורים אשר הובילם ערב קודם אל עבר הגבול. מיד אחרי כן, הרגיש כי זאת היא ההזדמנות האחרונה לעשות בעצמו את הקפיצה להופשי. הוא היטיב לדעת כי שנוי דראמטי במצב ישים קץ ל„טיול“ ובזאת סיים למעשה את תפקידו, אך לא יכול היה להחליט לעזובנו. ברור היה כי אמנם תתחיל מעתה תקופה חדשה — הקשה באמת, נלכדנו סופית במלכודת, שממנה לא נראה עוד מוצא. הוא נפרד מידידיו הרומניים ומהדוד פטר (פטר באצ'י), מהעיר אורדע־מארה שלחברים כה רבים היה פתח לחרות אך לרבים עלה גם בחייהם.

הדוד פטר היה דמות שקשה לשכוח אותה. אכר פשוט היה והשתייך לכת הסבטיאנים⁷ והרגיש את עצמו, מבחינה נפשית, קרוב ליהדות. ביראת־קודש ראה את יעודו ותפקידו הנעלה בהגשת עזרה ליהדות הנרדפת, בשיחות ליליות רבות הכיר פיל את קנאותו הפרימיטיבית הנפלאה והטהורה ולא תמה על מה שכתבו חברינו, כי בלילות אפלים, בהגיעם לגבול, כרע הזקן על ברכיו כדי לאמר את תפילתו...

השנוי בחזית הרומנית לא סימל רק את סיום ה„טיול“ אלא סיומה של תקופה. לאחר חדשים של מתיחות מתמדת, של נסיעות אין ספור, של חרדה לגורל החברים — הושם עתה בבת אחת קץ לכל זה. דממה מזוהה השתררה סביבנו. והיה זה טבעי שהתחלנו לערוך את סיכום התקופה.

שלחנו, איפוא, לחוף מבטחים כמה מאות צעירים, ביניהם כ־200 חברי התנועה. רבים כבר הגיעו לארץ־ישראל, יתרום נמצאו כעת בארץ משוחררת. זה היה צד הזכות — אך מולו הופיעה צד החובה והוא מעורר אימה — רשימה ארוכה של אבדות. הגבול האכזרי בלע חברים רבים. איבדנו במבצע הזה את ירמי ווייס, נשר אדלר, אלי שאיו, מישו קליין, לסלו פלי ורבים אחרים. בחזית זאת נפלה גם מאירה מוזש, שהלכה עם הקבוצה הראשונה כדי לסלול את הדרך וכדי לנצל את ידיעותיה בשפה הרומנית לארגון המבצע כולו. דוד שטר וחברו קיפחו חייהם בהתקפת אויר על רכבת רומנית — וארוכה עוד הרשימה...

ניסינו להתנחם בתרגום העובדות לאחוזים: 12% אבדות. עשרות פעמים אמרנו לעצמנו כי אכן היה הקרבן כדאי. לנגד עינינו העלינו את אחוז הניצולים — 88%. אולם הרי לא באחוזים המדובר — וגם לא בחיילים אלמוניים. חברים הלכו מאתנו ומכל אחד נפרדנו בלחיצת־יד; מלאי תקווה לזכות בחופש יצאו לדרך ובפי כולם הברכה — „להתראות!“

ומעל לכל רבצה עלינו סיוטה של אנית המעפילים „מפקורה“. אי אפשר היה לתפוש ולהבין זאת ולא היה כוח להשלים.

6 Oradea Mare בטרנסילבניה, רומניה.

7 שומר־שבת.

שוב ושוב נזכרנו בדמותה של רנקה קלרמן הקטנה. רנקה הגיעה לסלובקיה מפולין כשהיא הרה בחודשיה האחרונים. משם עברה שוב את הגבול להונגריה. כיצד עמדה בכל המבחנים האלה — קשה להבין. שבועות רבים כתתה רגליה ברחובות בודפשט, תמיד מחייכת, תמיד שמחה ומאושרת בציפיה לגדולה לקראת בנה. והנה יום אחד הופיע הצועני הקטן לאויר העולם — „המוזיקנט” הראשון שלנו מבטן ומלידה. שכן בנה של רנקה קיבל תעודה ליגאלית על שמו המזויף. הוא נולד בבית-החולים והשלטונות אשרו את זהותו. בעודו בן חדשיים המשיכה רנקה בדרכה, והפעם לרומניה; גם הפעם הגיעה בשלום לבוקרסט וזמן מה לאחר בואם הפליגה באניה „מפקורה” שטובעה על ידי הגרמנים בדרכה לחופי ארץ-ישראל. ידי הנאצים הגיעו הרחק הרחק. הן פגעו גם בירמי ווייס. ירמי היה מראשוני „המוזיקנטים” שהגיעו לבודפשט מסלובקיה. הוא עזר לחברים רבים בתקופה שהעזרה לפליטים לא היתה עדיין מאורגנת. היה חבר וריע לכל אהה, הדריך את ה„ירוקים” בצעדיהם הראשונים, חלק אתם את מיטתו ואת האמצעים הדלים שלו. הוא התפרנס מעבודת כפיה, לעולם לא הזדקק לפרוטה אחת מקרנות כל שהן. רצינו להבטיח את דרכו הבטחה מלאה ובדרך הטובה ביותר. הוא קיבל דרכון בולגרי ועבר את הגבול בקרון-שינה. מאושר היה. גם הוא שובץ ל„מפקורה”.

היתה על האניה הארורה הזאת גם אחותי אווה עם בעלה אימרא ובנם פרדי ז"ל. הם גרו כאזרחים שלווים באראד, עיר רומנית ראשונה הסמוכה לגבול ההונגרי ושימשו לחברינו הכתובת הראשונה ברומניה, לאחר שחצו את גבולה של ארץ בלתי נודעת זו. גם דן צימרמן היה גר אצלם בתקופת התארגנות ה„טיול”. הם דאגו לאנשינו ולא נרתעו משום מאמץ למענם. תוך כדי כך התקשרו אתם, למדו להעריכם ולאחר עבודה משותפת של כמה שבועות, החליטו גם הם לעלות והתנועה קיבלה אותם ברצון לשורותיה. כמה מאושר היה מכתבה האחרון של אווה שהביאו לנו אחד המבריחים ובו הודתה לי על הפגישה עם אנשינו וקיוותה להתראות אתנו בקרוב...

ואף על פי כן — היה כדאי. כל החדשים האלה היו להבה לוהטת של רצון לחיים, חזיון של קשיות-עורף, של כוח-נעורים, של התמדה ועוז רוח. אך עוד סיכום אחד היה עלינו לעשות.

היינו נזקקים לאמצעים, שלהתחלה, לא רק שהיו זרים לנו, אלא שעמדו בניגוד מוחלט למושגינו. חונכנו לאור עקרונות היושר, הטהר והכנות. הסלידה מפני רמאות, עורמה ושקר היו טבועים עמוק בלבנו. עתה השתנו הזמנים. היה זה קרב אכזרי לחיים ולמות ולא היתה לנו ברירה אלא להשתמש באותו נשק עצמו שכפה עלינו הצורך, אך גם עתה שמשו לנו כלים אלה רק אמצעי לחימה לשעת-דחק, ועלי לציין בספוק שאף אחד מחברינו לא נפגם ולא נפגע באופיו במלחמה מזהמת זו.

המאבק בתוך בית-הזכוכית

יום אחד פורסמה בעתון ההונגרי „מדיאר סו”⁸ התקפה חריפה על בית המוגן של הצירות השוויצרית שברחוב וואדאס. התקפה זו היתה מכוונת, מצד

אחד, נגד בעל הבית אשר הציל, כביכול, תחת שלט הצירות, את רכושו ומצד שני, נגד הפעילות החשודה שבתוך הבית עצמו. כעת השתמשו במאמר זה כנשק נגדנו. בוויכוח שהיה מתנהל כל הזמן בינינו לבין הנהלת הבית. לא נבהלנו במיוחד מהתקפה זו בעתון, כי ידענו שקיומה של הצירות אינו תלוי בכך, שכמה בחורים בלתי-לגליים יסתובבו או לא יסתובבו בבית הזה. היה ברור, שאם השלטונות ההונגריים סובלים מוסד מעין זה, הרי שיש לכך סיבות. בכל זאת נעשינו זהירים יותר ובעיקר, לאחר שהבחנו בכמה בלשים שהתחילו להתעניין בנעשה ובמיוחד בנו. שינינו את שמנו בשימוש היומיומי בצירות וגם ברשימת הטלפונים הפנימית. עוד יותר מסוכנים מהבלשים היו כמה מלשינים יהודים ובראשם ברנש פולני אחד בשם שטיינר, שמדי פעם בפעם בא עלינו בסחיתות.

השתדלנו לתת צורה סבירה לנוכחותנו בתוך הבית והקמנו שם „מחלקה להגירת-נוער“. כך זכינו סוף סוף לחודר בשביל „החלוץ“ והתחלנו להתארגן בו. אמנם הצטרפנו להתחייב בפני הנהלת הבית שלא נחזיק בו נשק, לא נחלק תעודות, וגם לא כספים. אך כמובן, אף רגע לא חשבנו לקיים את הבטחתנו...

ככל שפחת עומס ה„טויל“, יכולנו להתמסר עתה לשטחים אחרים. בראש דאגותינו עמד אז שחרור אנשים ממחנות ובתי-כלא. במרוצת הזמנים מצאנו קשרים שונים שהפעלנו אותם. האוירה הפוליטית הכללית שוב השתפרה, ונמצאו גם לא מעט שוטרים ופקידים שאפשר היה „לדבר אתם“. את הפעולה עצמה ריכז מימיש (יצחק הרבסט). בזה אחר זה שוחררו אנשים מהמחנות מושון-מדיארוור וקישטארציה⁹, מבית הסוהר העירוני ומכל יתר בתי הכלא. רק בבית-הסוהר ברחוב הראשי לא היתה לנו עדיין דריסת רגל...

„מלחמת המעמדות“

ההתנגשויות בינינו לבין הנהלת הבית רבו מיום ליום למרות ההסדר שהושג עם הקמת מחלקת-הנוער. דוקא בתקופה זו של הפשרת המתיחות הכללית, החריפה „מלחמת המעמדות“ בתוך בית-הזכוכית. חוגים „יודעי דבר“ ידעו לספר על התערבותו של הנשיא רוזוולט, שבעקבותיה, נעצר, כביכול, הגירוש בשערי בודפשט. רוצחי היהודים הנודעים לשמצה, אנדרי באקי ורייניש פוטרו ממישרותיהם הממשלתיות.

העוצר הורטי הנהיג מספר גדול והולך של הקלות ושיחרר מספר יוצאים מן הכלל מהחובה לשאת את הטלאי הצהוב.

אף-על-פי-כן חיו היהודים בפחד מתמיד. המונים הצטופפו יום יום על-יד פתחי הצירות השונות, היה זה רק שקט שלפני הסערה ואף הוא נפסק פתאום. יצא צו, שלפיו צריכות היו לעבור היחידות של גדודי-העבודה לחזית ובעקבות צו זה החלה בריחה המונית מגדודי העבודה. גזירה זו לא הפתיעה אותנו והיינו מוכנים לה מראש. זה מכבר שלחנו שליחים למחנות-העבודה השונים, והיה עליהם להעביר לידי האנשים המגויסים תעודות מזויפות, בגדים אורחיים וכסף, וכ"כ עצות על אופן ודרך בריחתם. הפעולה היתה כרוכה בקשיים גדולים, כי הגדודים עמדו תחת שמירה מזויינת מעולה וכל מגע אתם נחשב לפשע צבאי ולבגידה

במולדת, וחלו עליה העונשים הגדולים ביותר. חרף כל הסיכון, הצליחה פעולה זאת יפה ועריקים רבים התחילו להציף את בית הזכוכית ברחוב וואדאס. היה עלינו להמציא להם כעת דירה, בגדים, כסף וכמובן, בראש וראשונה, תעודות. שוב היתה עבודה לאפרא מעל לראש. הוא הכיר את הבחורים והוא גם ארגן את הקשר אתם ואת בריחתם.

הזרימה הבלתי פוסקת של עריקים לבית-הזכוכית גרמה שוב להתנגשות חמורה עם הנהלת-הבית ולאחר ויכוחים סוערים נשללה מפיל וממימיש זכות הכניסה לבית. אנחנו הפכנו את הענין הזה, כמובן, לשאלה עקרונית ולא ציינתנו להחלטה. פקידות המשרד עמדה בדרך כלל, לצידנו ואף הגישה מכתב מחאה, משנאסרה על אנשינו הכניסה. בעריכתה של ארנ'י אפלר, יצא אף עיתון סאטירי חריף ומוצלח, מוקדש לפרשה הזאת.

יום אחד, כשבאתי לצירות, עצר אותי השוטר על יד השער. לא הבינותי את פשר הדבר והגשתי לו את תעודתי כפקיד-הצירות. השוטר לחש לי שקיבל הוראה מהנהלת-הבית שלא להרשות לי את הכניסה.

נרגש, עליתי במדרגות והנה חדרי נעול. דרשתי את המפתח ולאחר שלא נעניתי פרצתי את הדלת. כעבור זמן מה הגיע גם אפרא וגם אצלו נשנה אותו המחזה. הלכנו לחדר הישיבות שבו התכנסה ההנהלה אותה שעה. לא בחרנו במלים, והטחנו בפני הנאספים את כל ההתמרמרות שהצטברה בלבנו בתקופה האחרונה. הענין לא היה נעים לקראוס וביקש שנדון בפרשה בשקט. ובכן, דננו בשקט והדיון נהפך לברור עקרוני. באמצע הדיון נפתחה הדלת ומישהו הביא את הידיעה שזה עתה נשמעה ברדיו „הנשיא הורטי ביקש שביתת נשק...“ הלוח הראה את התאריך של 15 באוקטובר 1944...

15 באוקטובר 1944

נשכה הריב. נטלתי את תמרקה ויצאנו לשוטט ברחובות. חשבתי לתומי שהרחוב יגיב על הודעתו של הורטי. אך בודפשט החרישה גם בשעה זו, איש איש הלך לדרך כאלו לא ידעו הבריות כלל מה קרה. האנשים היו נראים אובדי עצות, מבוהלים ועצבניים. ישבנו במסעדה ופתאום נשמעו יריות מכיוון „מלון רויאל“, מטחי-יריות ממכוונות-יריה רוקן את הרחוב בבת אחת. טנקים גרמניים עברו ברעש מחריד ברחובות. אחרי הצהריים נפגשנו במשרד הצלב האדום הבין-לאומי ברחוב מרליג. לא היתה לנו עדיין תמונה כל שהיא על המתרחש והרדיו חזר כל הזמן על הצהרתו של הורטי. נפרדנו כדי להשיג ידיעות נוספות וקבענו מפגש לערב. עברנו על יד קבוצת יהודים ברחוב הקיסר וילהלם. בארשת-פנים שמהה הורידו את הטלאי הצהוב מבגדיהם. לא היינו שותפים לשמחתם והרגשנו כי עוד ימים קשים נכוננו לנו.

פתאום התחיל הרדיו לדבר גרמנית. כבר ירד הערב, הרחובות היו שקטים וריקים מאדם. מתיחות הולכת וגוברת רבצה על העיר כולה. הרדיו קרא לגנרל ברגפי להתיצב מיד בבודפשט. אותו ברגפי היה אחד מאנשי „צלב-החץ“ הפשיסטים נודע לשימצה. שירי-לכת צבאיים גרמניים והונגריים בקעו ממקלט הרדיו. בשעה שעדיין קראנו בעתון ערב את הודעתו של הורטי, שידר כבר הרדיו

את הכחשתו של ראש־המטה. כעבור זמן קצר נשמעו הצהרות שונות שהעידו באופן ברור על המפנה שחל במצב. אותו לילה לא ישננו הרבה, בבוקר העירונו יריות תותחים בסביבות ארמון הנשיא. יריות אלה פזרו באופן סופי את כל האשליות ואת התקוות: הצבא ההונגרי לא עמד לצידו של הורטי.

אנשים החיים רגעים היסטוריים יודעים, על־פירוב, פחות על המתרחש בסביבתם הקרובה מאשר סוכנויות הידיעות ברחבי העולם. על כן ישבנו ליד המקלט אבל „קול לונדון“ לא הזכיר אפילו במילה אחת את המאורעות בבודפשט. הוא דיבר על נפילתה של פטסמו שבפינלנד. אפילו את הצהרתו של הורטי שידרו מלונדון רק בשעות הערב, אולם בעיתוני הבוקר בבודפשט הופיעה כבר הצהרתו של ראש הממשלה החדש, מנהיג פלוגות „צלב החץ“ — סאלאשי¹⁰.

ריקוד השדים

התחיל טרור איום. נדמה היה שהממשלה החדשה עוסקת אך ורק בשאלה היהודית. כל ההקלות של הורטי מהתקופה האחרונה בוטלו במחיידי. יהודים נחטפו מהבתים ואיש לא ידע לאן ולשם מה. הרחוב צוח: „הם כבר הורידו את הטלאי הצהוב, חשבו שהכל נגמר — אך כעת נראה להם...“

שיירות זוויעה עברו ברחובות העיר. כשידיהם מורמות ועיניהם קרועות מאימה, נסחבים יהודים לקול צהלת ההמון. רואים בשורות נשים חולות על אלונקות; גברים מדדים על קביים. הרחובות היו מלאים אנשי „צלב־החץ“. הרחוב פלט פתאום דמויות שכמותן הכרנו רק בציוריהם של גויה ודומיאה...

הראשונים שהגיבו הפעם היו אנשי „דרור“. הם התחפשו כאנשי „צלב־החץ“ ובזה אחר זה החלו להוציא אנשים מהבתים הסגורים. מיד הצטרפנו גם אנחנו לפעולה. היו בידינו כמה פנקסי־חבר של המפלגה הפשיסטית ויוסף מאיר השיג עוד לפני כן גם סמלים וחלקי מדים שונים של פלוגות צלב־החץ. חברינו היו נראים מוזרים למדי בתלבושתם, אך לא נבדלו בהרבה מאנשי הפלוגות עצמם, שגם תלבושתם ססגונית היתה ומאולתרת ביותר. תוך כדי הפעולה הזאת, קרה מקרה מוזר שסופו כמעט והיה טראגי. אפרא, במדי קציין־רכבת ענוד צלב־חץ על שרוולו ויוסף מאיר במדים שחצ'ים צבאיים וחצ'ים אזרחיים, חיפשו חבר, שלפי האינפורמציה שבידם היה צריך להימצא באחד הבתים שברחוב נפסינהאז. ברחוב היתה המולה גדולה, טנקים ותותחים הסתערו על הסביבה, לאחר שנורו שם כמה יריות. שניהם נכנסו באקדחים שלופים לתוך הבית וחיפשו. החבר המבוקש לא היה שם. כשעזבו את הבית ופניהם לכתובת אחרת, נעצרו פתאום לידם שני נערים בני־עירו של אפרא והכירוהו. אפרא הכחיש, כמובן, בכעס ויוסף נסה לגרש אותם, אך השניים לא הסתפקו בכך, הלכו בעקבותיהם והלשינו עליהם בפני איש צלב־החץ מזוין שעמד בקרן רחוב אחר. האיש עצר את חברינו ואף צירף אל עצמו ברנש נוסף לחיזוק השמירה. היו אלה צלאל ופטיו — שני חברי „דרור“. וכך עברה הקבוצה המזוהה ברחובות, קציין־הרכבת ואיש צלב־החץ מובלים על־ידי שני אנשים מזויינים ואחריהם שני הנערים שרצו ליהנות מהר־פתקה עד הסוף.

התהלוכה הגיעה עד לתחנת הרכבת המערבית. ברגע זה התקרב על אופנוע קצין רכבת. אפרא שדרגתו היתה גבוהה מדרגת רוכב האופנוע, עצר אותו, החליף עימו כמה מלים, התישב על גב האופנוע ונעלם במהירות. יתר השלושה התפורו לכיוונים שונים...

המפנה הטראגי של ה-15 לאוקטובר לא שינה למעשה את אורח חיינו. מזמן היינו חיים במחתרת וגם תקופת ההפשרה הקצרה לא סינוורה את עינינו. כעבור שעות מועטות פעל המנגנון כתיקונו.

לא כן היה המצב בבית-הזכוכית. המפנה בא על אנשי ההנהלה כהלם והם היו אובדי-עצות. כעת ביקשו מאתנו ניירות ותעודות ושכחו פתאום, שלפי פקודותיהם הם, אסור היה לנו להחזיק „סחורה מסוכנת“ כזאת בצירות. ארטור ווייס ביקש אפילו אקדח...

מצעד הצללים

יומיים לאחר נסיונו הבלתי מוצלח של הורטי להשיג שביתת נשק ולאחר תפיסת השלטון על ידי מפלגתו של סאלאשי — הופיע אייכמן שוב בבודפשט. הוא חיכה לשעה זו בקוצר-רוח וניגש מייד להגשמת חלומי הישן: חיסולה המוחלט של יהדות הונגריה. בממשלת סאלאשי מצא נכונות מלאה ואוזן קשבת להגשמת תכניותיו.

נעשו כל ההכנות לגירוש. תחילה רוכזו במלכנה, בבודה העתיקה כל הגברים בגיל 16—50 וכל הנשים עד לגיל 40. ב-8 בנובמבר יצאו משם שיירות ברגל לגבול האוסטרי. מי שלא עמד לו הכוח להמשיך בדרך — נורה. האנשים הטילו בדרך את חפציהם שלא יכלו עוד לשאתם. היה זה מצעד צללים של זקנים, נשים וטף. כמעט ולא נראו בו גברים. החל מ-1942 כבר היו למעשה כל הגברים מגויסים בגדודי עבודה צבאיים. גדודים אלה נמצאו עתה ברובם, הרחק בפנימה של רוסיה, מועסקים בשדות, בפירוק מוקשים וכו'. היתה זאת אולי הטרגדיה הגדולה ביותר של יהדות הונגריה, שבשעות הקשות האלה, חסרה היתה כמעט לחלוטין גברים.

ה„בלוף“ הגדול עם „תעודות-המגן“

אך בתוך כל הזוועות, נכונה לנו גם הפתעה. ממשלת סאלאשי נרתעה מלנגוע ביהודים בעלי תנינות-זרה. לאחר כמה ימים התברר, כי לא רק דרכונים של ממש כובדו אלא גם „תעודות-מגן“ מטעם נציגות נייטראלית כל שהיא. תעודות מסוג זה כבר הוצאו ע"י הצירות השוויצרית ו„הצלב האדום“ השוודי עוד מקודם. אנחנו תבענו זה מזמן שגם „צירותנו אנו“ ברחוב וואדאס תוציא תעודה כל שהיא. אמנם לא יכולנו לשער מראש ערכה של תעודת-המגן, אולם ידענו את כוחה של פיסת נייר בכלל, ולמדנו להכיר את כוחם של ניירות-הצירות בפרט. בתקופה של שחרור אסירים, נסתייענו בהן לא פעם לשחרר אנשים מבתי-הסוהר. לפעמים היה זה מכתב פשוט ובלתי מחייב לגמרי, אך הכותרת ה„דיפלומטית“ פעלה כאן נפלאות. וכעת, משהתחילו לרכז את האנשים לגרוש — חסר היה הטופס המציל! אכן באיחור של יומיים ולאחר מו"מ קדחתני עם הקונסול השוויצרי לוף, הוציאה גם הצירות שברחוב וואדאס תעודת-מגן בזה הלשון: „הצירות השוויצרית —

המחלקה לאינטרסים זרים מאשרת בזה כי פלוני-אלמוני רשום להגירה בדרכון קולקטיבי ולפי כך יש לראות את הנ"ל כבעל-דרכון בתוקף".

SVAJCI KÖVETSEG
 IDEGEN ÉRDEKEK KÉPVISELETE
 KIVÁNDORLÁSI OSZTÁLY
 V. VADÁSZ-UTCA 22.

SCHWEIZERISCHE GESANDTSCHAFT
 ABTEILUNG FÜR FREMDE INTERESSEN
 ABTEILUNG AUSWANDERUNG
 V. VADÁSZ-UTCA 22.

Die Schweizerische Gesandtschaft, Abteilung fremde Interessen, bescheinigt hiermit, dass

A Svájci Követség, Idegen Érdekek Képviselete, ezennel igazolja, hogy

im schweizerischen Kollektivpass zur Auswanderung eingetragen ist, daher ist der (die) Betreffende als Besitzer eines gültigen Reisepasses zu betrachten.

a svájci csoportos (collectiv) utlevelben szerepel és eséré nevezett érvényes utlevél birtokában levő személynek tekintendő.

Budapest, 25. Oktober 1944.

Budapest, 1944. október 25.

כשנוסחת-הפלא הזאת בידינו, פתחנו במירוץ שגעוני. אכן, תעודות-המגן הועילו! כיבדו אותה, התחשבו בה, אפילו לגבי עבודת כפיה, ולפעמים צוידו באישורים כאלה גדודים שלמים. אלפי אנשים מיואשים צבאו מדי יום ביומו על פתחי בית-הזכוכית. הצירות עמדה לפני בעיה ארגונית בלתי-צפויה. ההסתערות הזאת שמה לאל כל פעילות סדירה. אך צפה גם בעיה „עקרונית“, השלטונות אישרו לשוויצרים בסך הכל 7800 תעודות מגן. אך לגבי ממדי האסון, לא היתה זו אלא טיפה בים, ואפילו אם מצרפים למספר הזה את 4500 התעודות של השוודים.

דעתנו היתה כי יש להוציא תעודות בכמות בלתי-מוגבלת. אותה שעה כבר עמד הצבא האדום בסולנוק, במרחק של שעה נסיעה מבודפשט. היה עלינו להתחרות עם הזמן. במלחמתנו זאת על הגדלת מספר התעודות היינו מבודדים. הקונסול השוויצרי שמר בקפדנות על המספר, שנקבע, אבל גם העסקנים היו בדעה כי אין לעבור על המסגרת המוסכמת, אם רוצים לשמור על יעילות התעודה. החלטתנו היתה נחושה לעשות כעת מאמץ עליון ואחרון ומתוך זה הגענו להסכם חשאי עם בית-הדפוס שהדפיס את הטפסים לצירות. ביום עבדו שם על ההזמנה הרשמית — ובלילה הדפיסו עבורנו מספר תעודות השווה למספר הטפסים הכשרים שהודפסו ביום. כדי להקל על עצם הפצת התעודות הקימונו מול הצירות

השוויצרית „קונסוליה“ משלנו תחת השלט של אחת המחלקות של הצלב־האדום הבין־לאומי. הוקם כאן מנגנון עצום עם חותמות, רשימות, מכונות־כתיבה וכו' ופייגי (אברהם פיגנבאום) היה כאן ה„קונסול“.

כל המבצע הזה של תעודות־המגן הלך והסתעף עד שהגיע בהתפתחותו לתהווה ובוהו שאין לתארו. באותה תקופה מותר היה להמצא ליהודים ברחובות רק בשעות בין 2—4 אחה"צ. אך למרות האיסור הזה צבא לפני הבנין ברחוב וואדאס, לפני הצירות השוויצרית המרכזית ולפני ה„קונסוליה“ שלנו שממול — המון עצום ונרגש החל משעות הבוקר המוקדמות ועד שעה מאוחרת בלילה.

אולם לא רק יהודים באו לכאן. הופיעו גם רוזנים, גנרלים, יועצי־מיניסטרים ואפילו אי־אלו מיניסטרים בכבודם ובעצמם — וכל אלה ביקשו מאתנו תעודות־מגן בשביל בני־חסותם הפרטיים. חייהם של בני־אדם תלויים היו בתקופה זו בפיסת־נייר. אמנם, התעודה לא תמיד הואילה, אך ברוב המקרים לא בגדה בבעליה, ונדודע לה גם ערך פסיכולוגי רב, מכיון שחיוקה את בטחונו העצמי של המחזיק בה. הלחץ על בית־החוכית ברחוב וואדאס מבחוץ היה עצום, אך בה במידה היה רב הלחץ גם מבפנים. לאט, לאט התרכזו בתוך הבית מאות אנשים ומספרם גדל מיום ליום. תחילה השתכנו בו רק הפעילים ובני־משפחותיהם, אך במרוצת הזמן קלט הבית רבים נוספים. עובדי־הבית כמעט שנחנקו, פשוטו כמשמעו על ידי ההמון הרב הזה. וכך נתוספה לכל הבעיות גם שאלת הארגון הפנימי — בעית הכלכלה, הלינה, שאלות היגייניות וכו'. בימים אלה עבר לאט לאט הריכוז של כל השאלות האלה לידי בן־ארץ (שני) גרוסמן, אחד מחברינו הוותיקים, ששחרר לא מזמן ממחנה קשטרציה. גם הוא כמובן, השתכן בתוך הבית וגילה קנאות ויכולת־עבודה בלתי־רגילה, כשאינו ישן, אלא שעתים עד שלוש ביממה...

באותו זמן נודע תפקיד חשוב גם ל„ועד הצלב האדום הבין־לאומי“. ליד מוסד בינלאומי זה הוקם מדור לענינים יהודיים ובראשו עמד ד"ר קומולי, יושב ראש ההסתדרות הציונית בהונגריה. מרכז הפעולה הזאת היה ברח' מרלג 6. כתפקיד ראשון ודחוף נוכח סכנות הגרוש, עמדה אז לפנינו בעית הצלת־ילדים. תוך ימים ספורים נגשו, איפוא, למבצע רב היקף ביותר במסגרת הזאת. הנזי ברנד, זולטן וויינר ואפרא טייכמן קיבלו על עצמם את ההנהלה המשקית וד"ר קוטרבא־אוסטרווייל, ריכזו את הטיפול הרפואי.

ושבו הצטברו תורים ארוכים לפני המשרד שברח' מרלג. הפעם עמדו בתור אמהות עם ילדיהן ואף ילדים לבדם ללא כל השגחה. הקצב המהיר של המאורעות אילץ את כולם לעבודה קדחתנית ומאמץ עצום. בן־לילה צמחו מתוך האדמה בתי־ילדים, הושגו איך שהוא ריהוט, ציוד, צרכי־מזון, מטפלות ועובדי שירותים. בימים הראשונים הוקמו כך 15 בתי ילדים מוגנים מתחת השלט של הצלב־האדום הבין־לאומי. היו בתים שתוכננו ל־150 ילדים ותוך כמה ימים שוכנו בהם 600.

כיצד? לא היתה לזה חשיבות בימים האלה. העיקר היה השלט המגן על שער־הבית. האמת היא שהיו ספקות רבים בליבנו לגבי יעילותו של שלט זה, אך היהודים האמינו בו ולא היתה ברירה אלא לנסות ולהציל גם בדרך זו. לנגד עינינו היה הצו העליון: להרוויח זמן!

... אולם כל הבתים המוגנים למיניהם, ובראש וראשונה, כמובן, בתי-הילדים, זקוקים היו למוזנות. גם תפקיד זה נכלל בתחום פעילותו של המשרד ברח' מרג. כאן בוצעו הקניות ומכאן חולקו מצרכי-המזון. ואם עוד אפשר היה להשיג איכשהו מוזנות — אמנם במאמצים מרובים ובכסף רב — שבעתיים קשה היתה חלוקתם. על משלוחים רבים התנפלו בדרך ואחוז ההפסדים היה גבוה מאוד. בארגון הבעיה הלוגיסטית הצטיינו במיוחד שני יהודים יקרים, הדוד שומלו ורודי ווייס. נשיאות הצלב האדום עברה למשרד חדש ברח' בארוש 52 והוקמה שם מחלקה מדינית מיוחדת. עברתי כעת יחד עם נשקה למחלקה הזאת ומכאן רצינו להקים קשר עם הזרמים המחתרתיים השונים ברחוב ההונגרי. כלפי-חוץ היתה זאת מחלקה לחיפוש כתובות ולהעברת אגרות הצלב-האדום הבין-לאומי בג'נבה. בניין-הזכוכית ברח' וואדאס התמלא עד-די-כך, שלמעשה כבר אי-אפשר היה לנוע בו. ואז הוחלט להקים מדור חדש של הצירות ברח' ווקרלה שנדור 17.¹¹ גם בן-ארץ גרוסמן עבר לשם.

גברים וצעירים נעלמו אז כליל מרחובות בודפשט. בודפשט זו, העיר הקלסית של משוטטים ומטיילים, שרחובותיה המו תמיד אנשים — התרוקנה מאדם. הרוסים צמדו בשערי בודפשט. הלך וגדל מספר החברים שהחליטו לעבור לשני הרכוזים ברח' וואדאס וברח' ווקרלה. רבים כבר היו עייפים מחיי-המחתרת הממושכים. בדרך כלל לא עודדנו את החברים לצעד זה. אמנם עד כה עמדה הצירות במבחן, אך רשאים היינו לפקפק, אם יתמיד מצב זה עד הסוף. היה אמנם גם יתרון מה בריכוזם של אנשינו בבנין הצירות. מאז חדשים דבים שוב ניתן להם לראשונה, להיות בינם לבין עצמם, לשוחח איש עם רעהו באוירה של שקט ובטחון יחסי. תנועות-הנוער ניצלו את העובדה הזאת, בתוך ההמולה הכללית, ולמרות כל הדאגות והחששות, התפתחה פעילות עניפה. התקיימו ויכוחים, סמינרים ואפילו מסיבות.

שרשרת אסונות

הפעולה במשרדי הצלב-האדום שברח' בארוש 52 היתה קדחתנית מדי וכך החלטנו יום אחד לפרוש ממנו. עשינו זאת ממש ברגע האחרון. כעבור 3 ימים נתפסו לפני פתח הבית שני חברי „דרור“ ומכאן התחילה שרשרת ארוכה של אסונות.

למחרת נאסרו צ'בי גולדפרב וחברתו נשקה¹² ועוד כמה אנשים, במקום פגישתם הקבוע, בחורשת העיר. ימים מספר אחרי-כן גילתה המשטרה את שלושת הבתקרים של „דרור“. הבונקר ב„הונגריה-קרואט“ גילה התנגדות מזויינת קצרה, אך נאלץ להיכנע.

בימי דצמבר נסערים אלה כבר היה קשה עד מאוד לקבוע, לאן סחבו את מישוהו. עברו כמה ימים, עד שנודע לנו כי כל החבריה מרוכות בבית הסוהר הצבאי „מרגיט-קרואט“¹³ הנודע לשימצה. הטעתה אותנו תחילה עדותו של פטיו אשר

11: Wekerle Sándor utca 17

12: חברי ההנהגה הראשית של „דרור-הבונים“.

13: Margit Körút

קפץ מהמכונת שהובילה אותו ואת שאר החברים להונגריה המערבית. לבית הסוהר בשופרון. עם כל יאושנו חיפשנו אפשרות כל שהיא לשחרר את אנשי "דרור".

פתאום נתך עלינו, כרעם ביום בהיר, אסון נוסף. שוב פעם הצטרכנו להעביר את בית-המלאכה לתעודות למקום חדש. הפעם נתקלנו בקשיים גדולים מאוד במציאת מקום והעבודה שבתה כבר זמן ממושך מדי. סוף סוף נמצא המקום. ודוד גרוס (גור), פייגי ומיקי לנגר טיפלו בהעברת הציווד. שלושתם לא חזרו הבייתה. איש לא ידע לאן היו צריכים לעבור, כי מקומו של בית-המלאכה נשאר תמיד סוד כמוס. על כן אפילו לא ידענו באיזו סביבה יכלו להיתפס.

התקשרנו עם אחד הברנשים מפלוגות צלב-החץ, שאתו היה לנו קשר והוא עזר לנו כבר במקרים קודמים בעניינים קטנים יותר. הפעם קיבל את פנינו בחיוך רחב, באמרו שהיה בטוח כי נבקר אצלו באותו היום. אצלו, במחוז השביעי, הצליחו אנשי-הפלוגות בציד פנטסטי. הוא התעניין מיד בדבר, בהיותו משוכנע מהרגע הראשון, כי הפרשה קשורה בנו. "אחיו" אסרו 3 בחורים צעירים ומצאו ברשותם בית-מלאכה בממדים בלתי משוערים, מצויד בטפסים, חותמות, דרכונים, תעודות מפלגתיות וכו'. בחור אחד איבד את עצמו לדעת, השניים הנותרים הועברו ל"מרגיט-קרוט".

מותם של מרק ומיקי

כמטורפים, חפשנו דרכים להצלת הבחורים. ידוע ידענו שכל שעה עלולה לחרוץ את גורלם. ואז הופיע אצלנו אדם שכבר פעמים מספר הציע את שרותיו בשחרור אנשים. האיש לא עורר אמון רב ודרש גם מחיר אגדתי תמורת עזרתו ולכן לא יכולנו להחליט אם להפעילו. הפעם לא היו לנו הרבה ברירות והטלנו עליו את שחרורם של פייגי, מיקי, דוד, צבי, נשקה ועוד כמה חברים. תחילה דרש 100 מטבעות זהב לכל איש ולבסוף נקבע הסכום לכמה מאות נפוליאונים. אמנם לא היה לנו מושג מהיכן נשיג את הכסף, אך לא זאת היתה כעת השאלה העיקרית ואסור היה לנו לאבד זמן יקר נוסף.

עברו עלינו 4 ימים קשים של דאגה וציפיה, וביום החמישי, באמצעה של התקפת-אוויר קטלנית של הרוסים, הופיע פתאום האיש, בלוויית 17 אסירים מוכים ופצועים לפני בית-הצירות ברח' ווקרלה. בקושי הכרנו את החברים, אך לפני שניתן לנו לחבקם — עוד היה עלינו לשלם את הכסף.

מיקי לנגר לא היה ביניהם. הוא לא איבד עצמו לדעת, אלא הוכה על ידי אנשי צלב-החץ למוות. גם מרק גוט נעדר. מרק היה אחד הבחורים האמיצים שדאג לחלוקת התעודות. בלי מורא ובלי פחד היה יוצא יום-יום לפגישות כשהתיק בידו. מרק לא נתפס עם הקבוצה הזאת, ועד לרגע האחרון קיוונו שאולי נמצא גם אותו במרגיט-קרוט. מרק נעלם באחד הימים אי-שם ברחובות בודפסט ושוב לא חזר אלינו... כולם היו במצב איום. הם עונו בצורה בהמית. פייגי סבל מזעזוע-מוח ולא היה מסוגל לא לעמוד, לא לשבת ולא לשכב והקיא כל אוכל שבא לפיו. פיל לקח אותו מיד לביתו כדי לטפל בו ודוד הועבר לדירתו של אפרא. למחרת הביא לנו האיש עוד כמה אנשים מאותו בית-הסוהר — 65 מביניהם היו חברי "דרור".

לאט־לאט סיפרו החברים על מה שעבר עליהם. אנחנו הכרנו היטיב את שיטות החקירה של הריגול־הנגדי ההונגרי וגם אלה של הג'נדרמים. אך מוסדות הבטחון החדשים של פלוגות צלב־החץ המכונים „ועדי הנקמה לפשעים נגד האומה“ עברו באכזריותם על כל אשר היה מוכר לנו עד כה. התברר שצבי גולדפרב הובא תחילה באמת לחקירת הגיסטפו בשופרון וגם שם לא עסקו בו בעדינות־יתירה. הגישו לו את „תולדות חייו“ בהאשימם אותו גם בדברים שלא היו ולא נבראו. בין היתר, ראו בו את האחראי להתנקשות באסיפת אנשי „צלב החץ“ בבית התרבות העירוני. תלו אותו כשרגליו למעלה וראשו למטה ושפכו לתוך אפו כמות גדולה של מים, כשפיו סתום.

גם דוד ופייגי התחילו לספר ולאחר זמן מה התישב דוד וכתב כדלקמן:

„לאחרונה השתקענו עם בית־המלאכה במקום מוזר עד מאוד — במו־עדון הנטוש של אגודת־הסטודנטים־האנטישמיים „צ'בא“¹⁴. הופענו שם בתור פורמציה מזויינת של סטודנטים. אז היה לנו כבר ציוד „ומחסן“ של 6 מזוודות. עבדנו יומם ולילה ולעתים אף שכחנו לאכול. אקדוחינו היו תמיד טעונים. לעיתים קרובות צלצלו שם סטודנטים שונים כדי להירשם ל„קישקה“¹⁵, שכן ידוע היה לכל, כי זהו מועדונה של אגודת „צ'בא“.

בתחילת דצמבר נאסר פרי — ואז היה עלינו לעזוב את המקום מיד. ציודנו רב־הממדים מנע כל אפשרות לעבוד בדירתו של חבר ועל כן גייסנו את כל מי שבא בחשבון להשגת בית־מלאכה. הלוא תמיד עזרנו אנחנו לכולם! אחדים השתדלו באמת, אך איש לא מצא מקום מתאים.

„אולם היכן נמצא שוב מקום לעבודה, מקום גדול ומתאים כפי שהיה במועדון הסטודנטים? מקום שבו לא תעורר תשומת לב העובדה, כי 4—5 אנשים צעירים, שזה כבר צריכים היו להמצא בגרמניה או בהונגריה המערבית, יוצאים ובאים בו באופן קבוע. עלינו למצוא מקום כזה, שסגור לתומו המיוחדות תהווה אליבי להימצאנו שם.

הפסקנו לעבוד. את 6 מזוודותינו הסתרנו בדירותינו ונגשנו לחיפושים. מקום עבודה! בית־מלאכה!

„כך עברו כמה ימים... עבר שבוע... ואין שום דבר. עשרה ימים! מכל הצדדים האיכו בנו, דרשו, אימו: „אתם מחבלים!“ פתאום עלה על דעתו של מיקי רעיון. פעם עבד בתור משרטט אצל ארכיטקטים ותקופת־מה אפילו במחלקת־הבניה של עיריית בודפשט. הוא הכיר שם ארכיטקטים ואף מנהל־עבודה ופועלים מקצועיים. משרד רשמי זה של העירייה היה בשבילנו כעת האפשרות האחרונה. מיקי גילה את תכניתו לכמה אנשים מהימנים ואמנם השיג שם חדר קטן באגף צדדי.

ב־21 בדצמבר נכנסנו לחדר זה שבארזיבט קרוט 13¹⁶ ובאותו יום בשעה שתיים וחצי נאסרנו כולנו. בלשים מצלב־החץ באו כדי לחפש שם יהודים מסתתרים ובמקומם מצאו אותנו.

„Csaba“ 14

„Kis-ka“ 15

Erzébet Kőrút 16

למעלה: יושקו (יוסף-מאיר) במדי צלב-
החץ.

באמצע: אפרה טייכמן (אגמון), תעודת
מסילאי מזוייפת.

למטה: המונים צובאים על „בית הזכר-
כית“ (בית-הצירות השויצרית).

Hírlétes bejegyzések:	1942	1943
	19 44	1945
Évesnyel:	443423	
Ellátási szám:	063.376	Sorsz. 227
Közvetítő:	Macedik	
Benko János		
Liszt		
Budapest 1943. febr. 10. 3. a.		
Klasszika:	11111111	

Kochamni! Mamusiu.

Mamusiu co u was slychac
bo mis to bardzo ile w tej
drodze jestem jeszcze w francji
jestem przelazyma. Jak sie czyja
tutaj i Kazio czy jedna Pani
przylata Kaziomu niekierowke
bardzo jestem ciebie czy
listy dochodza czy nie chce
e. napisywać teraz to niechce
odpowiedzi bo dzisiaj jestem
dzi a jutro gdzieś indziej.
Ja pani co miata to sukienki
czy marynara sie dzwona.
Kochamni co slychac u
babci. Mamusiu lepiej
byś zrobila zebyś mił dala
niecom niż do tych sybów

zeby nie tak miazli
albo zebyście mnie utopili
u nich tylko slychac ajem
mije git i wosy wiecej
nie ale i tak im sie
kiedys odwiedzic
chodne brudna jak kamienice
bo nie daja nic uprac
tylko trzeba chodzic we
wszech narazie ja niemam
wosy ale mysle medalik
naze wiedza ze go mam
trzy. dzieuwczynki a ja
czwartą jedną sie narazie
Roma droga Jrenk i
Margia oni maja ksiazki
kij. wazanca i medaliki
skoda ze ja niemam
dwiedzienia Pa. Pa. Pa. Ca 1922

מכתבה של „האלינה”
למאמר „סיפורה של האלינה”
ארכיון מורשת — D1-459

„פייגי ואני רק התחלנו להריק את מזוודותינו. כאשר שמענו את הרעש בפרוודור, הפשנו בקדחתנות את אקדוחינו, אך לרוע מזלנו נמצאו הללו בכיסי המעילים שהיו תלויים ממול הכניסה. הבלשים פרצו את הדלת, בטרם הספקנו לקפוץ אל המעילים. הם התנפלו עלינו ביתרון כוחות — ואנחנו אבדנו. הריקו את כיסינו, כבלו אותנו והחקירה החלה.

„בתחילה לא היה אמנם לברנשים הללו שום מושג עם מי יש להם ענין, הם רק רצו לשדוד והתנפלו על המזוודות בהיותם סבורים כי טמונים בהם אוצרות. רק כעבור שעה, לאחר שנברו כהוגן בתוך המזוודות, כדי לחפש כסף ותכשיטים, הבינו איזה אוצר הצליחו למצוא שם. גם אז עוד חשבו שגילו מרכז פוליטי בלתי-ליגלי שבידיו כסף רב. על כן ניפצו את קופת-הברזל, שנמצאה באותו החדר והיו מלאי חימה מאחר שלא מצאו כלום.

„אחד מהם עבר על כל הדירות כדי לערוך זהוי בין הדיירים. אחד מתושבי הבית טלפן למשטרה והודיע כי משתוללים בו אנשי צלב-החץ, שיכורים. השוטר שנשלח לא העיז להכנס יחידי לתוך הבית והלך להביא תגבורת מבנין מרכז המפלגה. בינתיים פתחנו אנהנו במשא ומתן עם יריבינו. הצענו להם 100.00 פנגה בתנאי שישלחו אותנו לחפשי. אך בו ברגע הופיע משמר מזויין מוגבר ובראשם השוטר.

„מצבנו היה על כן ללא תקווה. הקלגסים הכו אותנו ללא הבחנה, מיהרו לשדוד את הדירות השכנות ובערב הובילו אותנו למועדון המפלגה בארז'בט קארוט. בדיוק כשבאנו, הובלה קבוצה של 15 יהודים בערך לגדות הדנובה. כאשר חזרו המלווים ספרו בקולי קולות: „הוא פרס עדיין, הוא עוד צעק, הרבצנו בו כמה כדורים!“ והם הביטו בנו במבטים רביי-משמעות אשר נתנו לנו להבין, כי גם לנו צפוי גורל זה.

„עד חצות עזבו אותנו לנפשנו. בפרק זמן זה לעסנו ובלענו את תעודותינו שהיו הבויות בבגדינו. לא היתה להם כך שום נקודת אחיזה היכן נמצאות דירותינו. אחר-הצות הפשיטנו ערומים למחצה ופתחו בחקירה נמרצת ומפורטת. אל כל אחד מאתנו היו להם טענות מיוחדות. על גבו של מיקי לנגר שברו אלת-גומי, כיוון „שיהודי סלובקיה השיגו לבנש אלף אווירונים“. את פייגי הטילו לפרוודור כמו שק, כיוון שהסתמך על כך שאביו יסד בעיר הסלובקית ארשקויוואר¹⁷ את „המפלגה ההונגרית“ המקומית. אותי היכו כיון שאמרתי שגמרתי בית ספר תיכוני.

„אחר-כך העמידו אותנו בשורה וציוו עלינו למיין את תוכנן של המזוודות. אותן 6 מזוודות הכילו תעודות מכל ארצות אירופה, מתעודות נאציות ועד לפספורטים שוייצים; תעודות טיטו, ופנקסי-משכורות הונגריים צבאיים. היה זה טרף עצום וזה היה מזלנו בכל האסון הזה. הם לא התמצאו בכל החומר הרב הזה והיו זקוקים לעזרתנו. פתחנו במלאכה והבאנו את הכל למצב של אי-סדר גדול עוד יותר, הרבה הצלחנו להשמיד, הרבה

זרקנו אל הרפש שמתחת לשולחנות ובפרט הזמנות עם פירוטי שמות וכתובות.

„חוקרינו מצאו עונג רב בניסוי 150 החותמות השונות ואף הטפסים הצבעוניים השונים נשאו מאוד חן בעיניהם. אחר־כך הוציאו, ללא כל שיטה, מתלי הנייר, תעודת בית־ספר איטלקית ושאלו מי מאתנו עשה אותה. פייגי ענה שלא אנחנו עשינו אותה ואזי התחילו להכותו בידיים וברגליים, בכסאות ובאלות, עד שהתעלף. את מיקי לנגר סחבו לחדר הסמוך ושם היכוהו עד עלות הבוקר. הם הפשיטהו לחלוטין כדי שיוכלו לפגוע בחלקי הגוף הרגישים ביותר. אכזריים ביותר היו נערים בני 14—15. היתה להם אמביציה להצטיין בעיני הבוגרים ובמידה שהקרבו צעק יותר, כן המשיכו ביתר עליזות את מלאכתם.

„אני הייתי הצעיר מבין החברים ואולי על כן יש לזקוף את העובדה שיצאתי באופן יחסי בשלום מ„החקירה“ הזו. ממני רצו רק להוציא, על טיב הקשרים שהיו לנו עם אותו בית־דפוס קומוניסטי, שטפסו נמצאו אצלי והיכן מקומו של בית־הדפוס הנ”ל.

„בשעה 7 בבוקר נתעייפו כבר התלוינים בעצמם. הם הרשו לנו לשבת והראו אותנו בתורת אוניקום לפעילי המפלגה רבי־היחוס, שהגיעו אותה שעה למועדון. במצב האיום ביותר בין כולנו היה מיקי. כל גופו היה פצע אחד גדול שותת דם. ראשו ופניו היו נפוחים וכחולים, עיניו מלאות דם. בשעה 11 לפני הצהריים נפל פתאום מיקי שישב שפוף ודומם על כסאו. נסינו להקימו, הבאנו מים ושפשפנו את ליבו, נסינו הנשמה מלאכותית, אך הכל — ללא הועיל. דופקו הלך ורפה, עוד מפעם לפעם נשמעו אנחותיו יותר ויותר חרישיות ומקוטעות. ופתאום הפסיק לבו לדפוק. אנשי צלב־החץ בעטו בו עוד כמה פעמים ברגליהם, כי לא רצו להאמין במותו.

„אחרי־הצהריים באו בלשים מנוסים מהמשטרה המרכזית וביקשו לסחוט מאתנו וודויים. לבסוף הושיבונו במכונית ותחת משמר מזויין הובלנו לבית הסוהר הצבאי שבמרגיט־קרנט. בינתיים הצטמק תכנון של 6 המזוודות שלנו לארבע.

„חברי המפלגה בררו לעצמם את החפצים הנאים ביותר כ„מזכרת“ — והחרימו גם את מכונת־ההכפלה שלנו.

במרגיט־קרנט נודע לנו שגם צבי גולדפרב נפל בפח ושנתגלו הבונקרים. „ב־23 בדצמבר נדרש פייגי להתיצב לשם חקירה נוספת, אך כיון שסבל מזעזוע־מוח קשה ולא יכול היה לזוז מהמקום, הלכתי אני במקומו. תחילה הם טפלו בי זמן מה בזרם חשמלי, אחר־כך הוציאו ללא כל הבחנה אחת מתעודות־המגן ושאלוני מי הדפיס אותן. לשוא אמרתי להם (ובמקרה זה הדבר היה נכון) שזאת היא תעודה אמיתית ובלתי־מזוייפת. אחר־כך קראו לפני רשימה ארוכה של שמות ציונים ידועים וחקרו אותי האם מכיר אני אותם והאם ידוע לי מקום המצאם. ואני אמנם לא הכרתי איש מהם. לבסוף, הביעו את שמחתם על כך שהצליחו מלבד אנשי „דרור“ לתפוס

גם „שומרים“. לאחר עריכת הפרטיכולים, שפירושה היה סיום האינקביזיציה, לא נשאר עוד אלא להוציא את פסק־הדין.

ב־24 לדצמבר התחילה הסתערות הרוסים על בודפשט. אותו יום עזבו כל האלמנטים המזויינים את בניין בית־המשפט הצבאי ורק שומרי בית־הסוהר נשארו בו. כעבור זמן־מה חזרו הברנשים, כיון שכבר היו מנותקים ולא יכלו עוד לברוח. כעת הם חילקו את כל האסירים לשתי קבוצות, יהודים ונוצרים. הנוצרים הוצאו מן הבנין ואנחנו ציפינו בכל רגע כי יוציאו גם אותנו להורג — ואולי גם יקטלוננו בו במקום במכונת יריה. אך הם לא נגעו בנו, לא ביום זה ולא למחרת ה־25 בדצמבר.

„פתחנו במו״מ עם השומרים, הצענו להם כסף, מליונים, אם רק יתנו לנו ללכת. הם לא היו זקוקים לכסף, הם דרשו דבר אחר לגמרי: ניירות! ואם אפשר ניירות לחו״ל, שיבטיחו להם כי לא יאונה להם כל רע בתום המלחמה. אך אותה שעה כבר לא היה בידינו שום דבר מסוג זה. שקלנו את כל אפשרויות הבריחה ואף הכינונו ללילה הבא, סולמות מקולבים ושמיכות, אך כל זה נשאר בגדר תכנית.

„באותו היום העמידונו למפקד בחצר בית הסוהר. קצין ממפקדת העיר קרא את רשימת השמות. הבינונו כי זה הסוף ופרצופיהם של סוהרינו בטאו זאת נאמנה. שמענו שמות מוכרים. בין השמות היו גם כאלה שבעליהם בכלל לא היו אתנו — כמו שמו של מרק גוט. אפשר היה להבין כי מרכיב הרשימה יותר מאשר ידע — חשב שאנשים מסויימים נמצאים בכלא זה. פתאום הקריאו את השם ראפוש טיבור. היה זה שמי הבדוי בדירתי האחרונה שבה גרתי עם פיל. איש מחוץ לפיל לא ידע את השם הזה. ברחובות התהלכתי בדרך כלל בשם פרקש טיבור וכשנתפשנו השמדתי מיד את תעודתי על השם ראפוש למען לשמור על דירתנו ועל פיל. הבנתי מיד, כי חברינו עומדים מאחורי רשימה זו. החלטתי להתייצב. צעדתי כמה צעדים קדימה ונעמדתי בשורה. יתר החברים, משראו שהחלטתי להתייצב עשו כמוני. הסוהרים לא הבינו בכלל את תגובתנו המוזרה.

צעדנו ברחובותיה המתים של בודה, תחת משמר מזויין כבד. הקצין צעד בארשת־פנים רצחנית — הוא שיחק את תפקידו באופן מצויין. כאשר עברנו את גשר השרשרות — פנינו לרחוב ווקרלה...”

Budapest 1944

Rafael Benshalom

Preface: I. Kolb

At the end of June, 1944, the transport organized by Kastner and numbering 1684 people left Budapest. But it soon became known that this transport had reached Bergen-Belsen rather than Spain, as originally planned. Moshe Kraus, director of the Palestine office, found refuge at the Swiss Legation that represented, among others, British interests in Hungary. With the help of the Swiss Consul, R. Lunz, a friend of Palestine and Zionism, a "Swiss Consulate Emigration Department" was set up in the so-called "glass-house", 29 Vadas street. This soon became the centre of rescue efforts on behalf of Hungarian Jewry. The widespread activity emanating from here was organized mainly by the pioneer Zionist youth movements. The "Tiyul" (lit.: "outing", i. e. flight from Hungary to Roumania) started from here, as did the printing of false documents, papers of protection etc.

On October 15th, after Horthy's announcement that Hungary was withdrawing from the war, a rebellion took place and Szalasi, leader of the fascist Arrow Cross bands, gained power. Immediately, a frightful terror regime against Jews began. Members of youth movements, dressed in uniforms of the railway guards, or police, or the army, engaged in rescue activities. Eichmann, and with him the danger of deportation, reappeared on the scene.

However, it soon became clear that the Szalasi regime would not molest Jews with foreign papers. Again, with the help of the Swiss consul, largescale production of protection cards began. These papers contained statements to the effect that so-and-so was entitled to emigrate on collective passport and should therefore be entitled to preferential treatment as a foreigner. The International Red Cross also fulfilled an important function. 15 children's homes with some 600 children were set up, and these were protected by the IRC.

Some 120.000 false papers were thus provided. However, one day the shop where this was done was discovered by the enemy and the people who had worked there were arrested by Arrow Cross men. Tortures followed. This was immediately prior to the final Russian assault on the city (December 24th), and ultimately the boys were released against a very large sum of money paid as a bribe.